

ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 46 КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Сільченко С. О.,

*доцент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
ім. Ярослава Мудрого,
канд. юрид. наук, доцент*

Розвиток правового регулювання у сфері соціального забезпечення повинен передбачати неухильне слідування ідеї забезпечення поступу у напрямку людини, її прав, свобод та інтересів. Ефективна система реалізації, захисту прав людини і громадянина, розширення їх кола і змісту стали наріжним каменем процесу розвитку національної правової системи. Цінність права нерозривно пов'язується з його суб'єктом, адже воно не може існувати за межами суспільства, людської особистості, її соціальних зв'язків. Саме людська гідність та індивідуальність надають людині якість суб'єкта права, який в силу свого буття володіє певними правами.

Тому не випадковим було ухвалення Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, яка наголошує на необхідності вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту в Україні прав і свобод людини, вирішення системних проблем у зазначеній сфері.

В сучасних умовах проблема захисту прав і свобод людини постає особливо гостро. Поряд із першочерговими завданнями щодо зміцнення національної безпеки, подолання економічної кризи, реформування державного управління тощо забезпечення прав і свобод людини залишається головним обов'язком держави та має визначати зміст і спрямованість діяльності держави в усіх її зусиллях. У кризовій ситуації ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини зростають, що потребує особливого контролю з боку суспільства. Вказане повною мірою стосується соціальних прав, зокрема права на соціальний захист.

Це право слід розглядати як можливість, детерміновану соціальною діяльністю громадянського суспільства і держави. Генеза соціальних прав, їх трансформація від сфери благодійності та утримання в межах сім'ї до соціальної політики держави переконливо засвідчує, що соціальні права людини передбачають не лише їх визнання з боку

держави, але й позитивне закріплення, відображення в законі чи іншому нормативно-правовому акті. Якщо цього недостатньо, то до роботи залучаються певні правові механізми, наприклад судовий захист, правозастосування чи захист з боку держави, дотримання певних юридичних процедур.

У цьому зв'язку досить цікавою є практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) стосовно оцінки правового механізму застосування судами в Україні ч. 3 ст. 46 Конституції України, яка передбачає, що пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Існує кілька рішень ЄСПЛ, ухвалених у цій категорії справ, зокрема у справі «Проніна проти України» (Заява № 63566/00) від 18 липня 2006 р., у справі «Богатова проти України» (Заява № 5231/04) від 7 жовтня 2010 р., у справі «Петриченко проти України» (Заява № 2586/07) від 16 липня 2016 р. Кожна з цих справ стосувалася того факту, що під час розгляду позовів про встановлення розміру призначеної пенсії у розмірі, порівнянному з прожитковим мінімумом, що був встановлений на певну дату, що передбачено ст. 46 Конституції України, національні суди порушили п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод. Ця норма передбачає, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

З-поміж проаналізованих аргументів сторін варто звернути увагу на такі принципові положення. По-перше, у правовій системі України, де фізична особа не має права індивідуального звернення до Конституційного Суду України, національні суди мають досліджувати питання відповідності нормативних актів Конституції і, якщо існує сумнів, звертатися з клопотанням про відкриття конституційного провадження. Однак, з точки зору відповідного законодавства, цю систему не можна тлумачити як таку, що вимагає від звичайних судів детального розглядати питання щодо конституційності, яке порушує сторона цивільного провадження, або зобов'язує суди передавати кожне таке питання до Конституційного Суду. Очевидно, суди загальної юрисдикції користуються певною дискрецією щодо розгляду питань конституційності, які виникають в рамках цивільного провадження. Таким чином, питання про те, чи достатньо суд обґрунтував своє рішення щодо цього питання, може бути визначено тільки у світлі обставин справи.

По-друге, заявники звертались до національних судів з вимогою

вирішити спори щодо пенсії з органами соціального забезпечення. Вони посилалася, зокрема, на положення ст. 46 Конституції, заявляючи, що їх пенсія не повинна бути нижчою за прожитковий мінімум. Однак національні суди не вчинили жодної спроби проаналізувати позов заявниці з цієї точки зору, попри пряме посилання у кожній судовій інстанції. Тому, на думку ЄСПЛ, національні суди, цілком ігноруючи цей момент, хоча він був специфічним, доречним та важливим, не виконали свої зобов'язання щодо п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод. Тому ЄСПЛ і встановив у кожній зі згаданих справ порушення ст. 6 Конвенції.

А зважаючи на те, що норми Конституції є нормами прямої дії (ч. 3 ст. 8 Основного Закону), очевидно, що небажання судів у межах конкретної справи брати сміливість застосовувати відповідну норму Конституції призвело до порушення права на пенсійне забезпечення. Тому вочевидь, незважаючи на те, що соціальні права детерміновані економічними можливостями держави і суспільства, варто наголосити на необхідності чіткого слідування ідеалам захисту прав людини і свобод у будь-якій сфері соціального буття, у тому числі й соціальному захисті.